

12.01.1943

A 2. magyar hadsereg megsemmisül a Don-kanyarban (1943. január 12.)

Miután az 1941 nyarán elindított német Barbarossa-hadművelet Moszkva alatt kudarcot vallott, Hitler a következő évi, Sztálingrád ellen indított hadjáratához a szövetséges államok fokozottabb részvételét követelte. 1942 januárjában Bárdossy László ígéretet tett Ribbentrop német külügyminiszternek és Keitel tábornoknak, hogy 1942-ben újabb magyar hadsereg indul a szovjet frontra, amelynek 9 gyalogos és 1 páncélos hadosztálya a harcokban közvetlenül német irányítás alá kerül majd.

A keleti frontra vezénylendő ún. 2. magyar hadsereget már 1942 januárjában elkezdtek megszervezni. A mozgósítás az ország egész területét érintette, de a besorozásnál arra törekedtek, hogy minél kevesebb legyen a honvédelem szempontjából értékesebb fiatalabb korcsoportokból származók aránya. Az idősebbeket azzal kecsegtették, hogy a frontra vonulást követően nem sokkal friss katonai erő fogja őket felváltani. A hadsereg létszáma 200 ezer főre rúgott, amely mellé 50 ezer, túlnyomórészt zsidó munkaszolgálatost is kivezényeltek fegyver nélküli szolgálatra. A magyarság kímélése céljából számos román és rutén nemzetiségű katonát is besoroztak. Azt is előírták, hogy a honvédség sorállományának legfeljebb 20%-a vonulhat be a második magyar hadseregbe. Annak a történelmi véleménynek, mely szerint a katonai vezetés a hadsereg ütőképesebb részét a háború végére akarta megőrizni, ellentmond, hogy a 2. magyar hadsereg a Magyarország rendelkezésére álló fegyverzet felét és szállítókapacitás háromnegyedét megkapta. Más kérdés, hogy a 2. magyar hadsereg haditechnikája – a puskák, a fogatolt tüzérség, s a gyenge páncélzatú harckocsik – elavultnak számított az egyre jobban felszerelt Vörös Hadsereggel szemben. A magyar kormányzat bízott abban, hogy a német hadsereg majd korszerű felszereléssel látja el a fronton a magyar katonákat.

Eközben a háborúba való belépést szorgalmazó Bárdossy Lászlót Kállay Miklós váltotta a miniszterelnöki székben, akitől a kormányzó a Németországhoz fűződő

..... szalak lazítását várta. Kállay nem támogatta a szélsőségesen németbarát
..... politizálást, s célja az volt, hogy Magyarországot minél kisebb veszteségekkel
..... vezesse ki a háborúból. Kállay felismerte, hogy Magyarország számára a
..... szövetségesek győzelme kínálhat kiutat. Kállay 1943 elején brit diplomatákkal
..... igyekezett felvenni a kapcsolatot, s tárgyalni velük a fegyverszünet feltételeiről.
..... 1942-ben azonban a németek pozíciói még túlságosan erősek voltak ahhoz, hogy
..... változtatni lehessen az addigi politikai irányvonalon. Így Kállay – ún.
..... „hintapolitikáját” titkolva a németek előtt – kénytelen volt hozzájárulni ahhoz,
..... hogy a 2. magyar hadsereg a keleti frontra vonuljon.
.....
.....
.....
.....
.....

A keleti fronton bevetett 2. magyar hadsereg élére az első világháborúban a vezérkarnál szolgált Jány Gusztáv került, aki 1940-ben Észak-Erdély megszállását irányította. A seregeket a legnagyobb titokban akarták kiszállítani a frontra, nehogy a közvélemény elégedetlensége nehezítse a műveletet – a hozzátartozók azonban rendre elbúcsúztatták a vonatra szállókat a vasútállomásokon. A hivatalos propaganda az alábbi buzdító sorokkal indította útnak a katonákat: „Ezt a földet ott kell megvédeni, ahol a legjobban lehet megverni az ellenséget. Mentől messzebb mentek az ellenség üldözésében, annál biztosabb lesz szüleitek otthona, gyermekeitek, magyar embertársaitok jövője.”

A második magyar hadsereget három részben, Lengyelországon át szállították ki a frontra. Az első egység, az ún. III. hadtest feladata az volt, hogy Kurszktól Voronyezsig nyomuljon előre. A másik két egységre 500 km-es gyalogút várt a Don folyóig, ahová a magyar egységek kimerülten, fáradtan érkeztek meg. A munkaszolgálatosoknak kegyetlen, megalázó bánásmód és embertelen körülmények mellett kellett a harcoló magyar alakulatokat – lövészárkok ásásával, akadályrendszer kiépítésével és más fizikai munkával – segítenie. Miután a németek – ígéreteikkel ellentétben – nem látták el a magyar hadsereget korszerű hadi eszközökkel és ruházattal, a magyar katonák felszerelése nem bizonyult kielégítőnek. Ráadásul a könnyűfegyverzetű hadosztálynak tekinthető második magyar hadsereget olyan feladattal – egy több mint 200 kilométernyi frontszakasz védelmével – bízták meg, amely egy nehézfegyverzetű egység számára is nehezen lett volna teljesíthető. A hadsereg tökéletesen alkalmatlan volt arra is, hogy felszámolja az oroszok hídfőállásait a Don-kanyarnál. Az állóháborúban a második magyar hadseregnek 1942 szeptemberére mintegy 30 ezer fős veszteséget kellett elkönyvelnie.

A magyar hadsereg sorsát a téliesre forduló időjárási viszonyok – az esős idő, a havazás, majd a -15, sőt 1943 januárjában -40°C alá süllyedő hőmérséklet s a végeláthatatlan köd – is nehezítették, amin a magyar katonák szegényes, nyári öltözete nem segíthetett. Az utánpótlás akadozott, a katonák éhesek voltak, s gyakran csak szabad rablás segítségével tudtak élelmet szerezni a civil lakosságtól. A magyar csapatok ötlövetű puskáinak závárzata gyakran befagyott a hidegben, szemben a szovjetek géppisztolyaival. „Lőszerutánpótlásunk kezdett egyre jobban és jobban apadozni” – emlékezett vissza Sigmond Olivér hadnagy. „Annyira, hogy a végén olyan hadosztály utasítást, illetve nyílt parancsot kaptam, amelyik szó szerint így volt megszövegezve: »Utasítom a védőkörlet-parancsnokokat, hogy nehézfegyvereikkel hetenként és csövenként egy lövést adhatnak le.«” Mivel a beígért váltás rendre elmaradt, a fronton lévőknél a csüggedés jelei mutatkoztak, harci kedvük elszállt. Többségük egyébként sem értette, mit keres a magyar hadsereg kétezer kilométerre a saját hazájától. A fronton harcolók – akik

előtt, a Don folyón túl szovjet csapatok álltak, mögöttük pedig a végtelen orosz hómező terült el – úgy érezték, hogy a katonai vezetés halálra ítélte őket. „Éreztük, hogy ha egyszer bennünket megtámadnak, végünk van” – emlékezett Sigmond. „Miért van végünk? Azért, mert nincs hová menni. Hát hová megyünk? Van mögöttünk 150 vagy 200 méterre még egy kiásott futóárok és utána mehetünk ki a hómezőre és nincs tovább. Sehová. Vége a dalnak.”

A 2. magyar hadsereg helyzete 1943 januárjában vált kritikussá. Lajtos Árpád vezérkari százados visszaemlékezése szerint: „Január 11-én ragyogó napsütéses idő volt, mínusz 25 fok. [...] Felemelkedtünk a felderítési magasságba, s így repültünk a Don felé. Körülbelül Osztrogozsszk vonalának elérésekor felhívta a figyelmemet a német pilóta, hogy nézzek félbalra. Megállapítottam, hogy az urivi hídfő teljes szélességében és mélységében mesterséges köd és füstoszlop van, amely kb. 1500-2000 méter magasságig terjed. Mozdulatlan, mert nem volt szél. Hát ebből azonnal meg lehetett állapítani, hogy most már küszöbön áll a dolog itt az urivi hídfőben.” Január 12-én a szovjet erők az urivi és a sztorozsevojei hídfőnél erős harckocsi támogatással kitörték, s a magyar védvonalakat néhány nap alatt több ponton is áttörték. Ráadásul a délebbre, a scsucsjei hídfőből kitörő szovjet csapatokkal szemben az olaszok megfutamodtak, ami még nehezebb helyzetbe hozta a magyarok csapatokat. Hiába volt azonban egyre kilátástalanabb a helyzet a szovjet túlerővel szemben, a magyar politikai és katonai vezetés – Hitler utasítására – kitartott a demoralizáló parancs mellett, mely szerint „a saját állásokat feltétlenül tartani kell” és „nincsen hátra, csak előre van”. A magyar egységek – napokig kitartva, s helyenként ellentámadást indítva – fedezték a motorizált német egységek visszavonulását, akik helyenként ezt brutálisan kihasználták. Ezért emlékezhetett a menekülésre Zetelaky Tibor vezérkari százados így: „Szánokon tudtunk továbbmenni a következő helyünkre, ahol a németek tulajdonképpen már nem is kezelték bennünket harcoló alakulatoknak. [...] Majdnem úgy nézett ki, hogy itt három ellenség van: a hideg, az oroszok és a németek”.

Jány Gusztáv csupán január 16-án volt hajlandó ellenállni a német hadvezetés parancsának, bár addigra a sereg egy része feladta a küzdelmet, másik része pedig megsemmisült. Mélységi tagozódás hiányában a magyar katonáknak nem volt esélyük az újabb harc vonal kialakítására, ráadásul az előretörő szovjetek a még harcoló magyar alakulatok hátába kerültek. A hadseregben káosz lett úrrá, és a csapatokban való visszavonulás nem volt kivitelezhető. Arra, aki nem esett a szovjet fegyverek áldozatául, a végtelen hómezőkön nyugatra vánszorogva a fagyhalál várt. „Ott volt egy ló, meg volt már nyúzva” – emlékezett Fenyvesi Imre törzsőrmester. „Combhúsok, a nagyobb hústömegek levágva. Azon ült egy magyar katona sátorlapba beleburkolózva. Teliverte a szél mindenét hóval. [...] Én megpróbáltam megmozgatni, oda volt fagyva a lócsontvázhoz.” Ami a munkaszolgálatosokat illeti, a túlélők legtöbbje szovjet hadifogságba került, vagy pedig a front ellenséges oldalára menekült.

A magyar katonai vezetés képtelen volt helyesen kezelni a válsághelyzetet. Január 24-én Jány Gusztáv újabb hadseregparancsot adott ki, amelyben arról beszélt, hogy a magyar hadsereg megszegte az esküjét és elvesztette a becsületét. Jányi rendet és vasfegyelmet hirdetett, felkoncolással fenyegetve azokat, akik az egységüket otthagyták hazaindulni. A hadseregparancs mélységes felháborodást váltott ki a katonák körében – igaz, Jány később visszavonta.

Voronyezs környékén a magyar hadtörténelem legnagyobb vereségére került sor. 42 000 katona és 25 000 munkaszolgálatos esett el, 28 000 ember került fogságba. Összességében a második magyar hadsereg 100-120 ezer fős veszteséget szenvedett. Az életben maradt katonákat 1943 áprilisától kezdték hazaszállítani Magyarországra. A szocialista nyilvánosságban évtizedekig tabuként kezelt témáról Sára

Sándor készített huszonöt részes, fekete-fehér dokumentumfilm-sorozatot Krónika – A 2. magyar hadsereg a Donnál címmel, amelyet 1982-ben mutattak be a magyar televízióban. *** Írta: Szepesi Gábor
Átdolgozta, kiegészítette és idézetekkel ellátta: Danyi Gábor

Írta: Szepesi Gábor - Átdolgozta, kiegészítette és idézetekkel ellátta: Danyi Gábor

References:

Források:

Bihari Mihály, Magyar politika 1944-2004, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Romsics Ignác, Magyarország története a XX. században, Osiris, Budapest, 2010.

Sára Sándor, Pergőtűz. A második magyar hadsereg pusztulása a Donnál, Tinódi, Budapest, 1988.

Ungváry Krisztián, Magyarország a második világháborúban, Kossuth Kiadó, [Budapest], 2010.

